

ŠEIMOS ĮTAKA PAAUGLIŲ LYTINEI SVEIKATAI

Žydra Kuprėnaitė, Jolita Lubienė, Ramunė Ubeikienė

Utenos kolegijos Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: paaugliai, lytis, lytinė sveikata, lytinė elgsena, šeima, socialinė aplinka.

Santrauka

Šeimai prarandant prioritetą asmenybės formavimosi procese, vis didesnę atsakomybę priskiriamą švietimo įstaigoms, ypač aktualu atsigręžti į šeimą kaip į pagrindinę ir svarbiausią vaiko ugdymo aplinką. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti šeimos įtaką paauglių lytinei sveikatai. Atlikta 15 m. amžiaus paauglių anketinė apklausa, kurios rezultatai leidžia teigti, kad lytinė elgsena ir sveikata ypač priklauso nuo šeimos, kurioje jie auga, sudėties, pasitikėjimo ir bendravimo su tėvais ypatumų, šeimos narių kartu praleidžiamo laiko pobūdžio. Tyrimo rezultatai parodė, kad ankstyvo lytinio gyvenimo problema yra aktuali, tai pagrindžia lytinio ugdymo šeimoje svarbą bei poreikį.

Įvadas

Paauglių lytinę sveikatą apibrėžiant kaip pozityvų fiziinių, emocinių, intelektinių ir socialinių seksualumo aspektų sujungimą į visumą, pastebėtina, kad Lietuvoje nemažai dėmesio skiriama mokyklos vaidmeniui, vykdam mokslievių lytinį švietimą, tačiau tėvai neretai tarsi nusišalina nuo šio - ypač svarbaus asmenybės ugdymo aspekto, arba - neturėdami pakankamai tam pasirengimo, arba - manydami, kad šiandieninėje informacinių technologijų visuomenėje yra pakankamai galimybių ne vien negatyviai, bet ir pozityviai savišvietai (7).

Pasak A. Kamičaitytės, seksualinė sveikata ir reprodukcinis elgesys paauglystėje gali turėti ilgalaikių pasekmių, žalingų psichinei ar fizinei paauglių sveikatai. Daugelyje šalių paauglių seksualumas, ankstyva santuoka ir seksualinė iniciatyva dar yra tabu, tai sudaro barjerus paauglių informuotumui ir sveikatos paslaugų teikimui (2).

Lietuvoje veikianti Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija, šalia kitų svarbių siekinių, įvardija nepilnamečių vaikų apsaugą nuo įtakos žalingų veiksmų, kuriais gali būti nepilna šeimos sudėtis, pasitikėjimu grįštų santykių šeimoje

stygius, informuotumo apie lytinę sveikatą ir elgseną stoka. Deja, mūsų visuomenė dar nesupranta tėvų reikšmės vaikų ugdyme. PSO pasisako už seksualinę ir reprodukcinę paauglių sveikatos apsaugą, paauglių teises ir sveiką perėjimą į pilnametystę. Dėl stiprėjančio sveikatos sektoriaus didėja galimybė aprūpinti paauglius tikslią informaciją, kompetentingais patarimais, sukuriant visavertę seksualinės ir reprodukcinės paauglių sveikatos priežiūrą (4, 8).

B. Obelenienės ir kitų autorių teigimu, lytiškumo ugdymas yra orientuotas į priežastis - į rizikingos lytinės elgsenos atsakymą, ankstyvų lytinių santykių vengimą. Tačiau lytinis švietimas turi būti orientuotas į pasekmes - rizikingo elgesio pasekmių žalos mažinimą, vengiant ankstyvų lytinių santykių pasekmių - lytiškai plintančių ligų, paauglių nėštumo, ŽIV ir AIDS. Tyrimų duomenimis, pradėjus gyventi aktyvų lytinį gyvenimą, kas ketvirta mergina ir kas penktas vaikinai susidūrė su neplanuoto nėštumo baime, kas dvidešimta mergina ir kas dešimtas vaikinai bijojo lytiškai plintančių infekcijų. Ankstyvi lytiniai ryšiai iškreipia jausminį, emocinį paauglių brendimą, sudaro prielaidas psichiniam ir dvasiniam nebrandumui. Šiuo aspektu svarbu nepamiršti lytinio ugdymo, kaip pedagoginės veiklos proceso, kuris turi būti nukreiptas į prigimtinių jaunosios kartos fizinių ir lytinių galių (lytinio potraukio) suvaldymą valios pastangomis, kad jos būtų įsmenintos ir sąmoningai priimtos (3).

Atlikti tyrimai rodo, kad kas trečias septyniolikmetis yra turėjęs lytinės sveikatos problemų, tačiau nežinojo, kur kreiptis patarimo. Jaunimui prieinamą medicinos ir psichologinę pagalbą teigiamai vertina 36,7 proc. lytinių santykių neturėjusių ir 30,0 proc. lytiškai aktyvių 13–18 metų paauglių (1, 5, 6). Tai pagrindžia paauglių lytinės sveikatos ugdymo problemos aktualumą ne tik mokykloje, bet ir šeimoje.

Kadangi paauglių sprendimai labai susiję su šeimos elgsena bei jos vertybių sistema, tai lytinis švietimas turi prasidėti bei būti vykdomas šeimoje pasitikėjimu grįstais tarpusavio santykiais.

Straipsnio autorės, vertindamos tyrimo rezultatus, pastebi, jog paauglio lytinė sveikata priklauso nuo: šeimos, kurioje jis auga, tipo; šeimos narių tarpusavio santykių bei

santykių su paaugliu; bendrai su paaugliu praleidžiamo laisvo laiko; šeimos narių taikomų bausmių paaugliams.

Tyrimo tikslas – atskleisti šeimos įtaką paauglių lytinei sveikatai.

Tyrimo objektas ir metodika

Tyrimo objektas – šeimos įtaka paauglių lytinei sveikatai. Tyrimo kontingentas: 147 - 9 klasių mokiniai: 83 berniukai ir 64 mergaitės. Tyrime dalyvavusios mokyklos buvo atrinktos atsitiktinės atrankos būdu. Taikytas tyrimo metodas – anoniminė anketinė apklausa, naudojant standartizuotą klausimyną, sudarytą iš 101 klausimo. Šiam straipsniui buvo atrinkti tik tų klausimų atsakymų rezultatai, kurie leido atskleisti šeimos įtaką paauglių lytinei sveikatai. Buvo taikoma tarptautinės studijos „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios ir sveikatos tyrimas – HBSC“ metodologija. Tyrimo programą koordinavo PSO (Health Behaviour in School – Aged Children – HBSC), Kopenhaga, Danija. Ty-

1 lentelė. Paauglių atsakymų apie tai, ar yra lytiškai santykiavę, pasiskirstymas

Atsakymo variantas	Berniukai		Mergaitės		Iš viso		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Taip	13	16,7	11	17,7	24	17,1	0,028	0,867
Ne	65	83,3	51	82,3	116	82,9		

2 lentelė. Paauglių lytinių santykių turėjimo priklausomybė nuo šeimos sudėties

Atsakymo variantas	Gyvena su abiem tėvais		Gyvena ne su abiem tėvais		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.		
Taip	11	12,0	12	25,0	3,909	0,048
Ne	81	88,0	36	75,0		

3 lentelė. Paauglių lytinių santykių turėjimo priklausomybė nuo tėvų informuotumo apie draugus

Atsakymo variantas	Žino daug		Žino truputį		Nieką nežino		Jo/jos neturiu		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Duomenys apie mamos informuotumą										
Taip	17	21,3	5	9,6	1	20,0	1	50,0	4,546	0,208
Ne	63	78,8	47	90,4	4	80,0	1	50,0		
Duomenys apie tėvo informuotumą										
Atsakymo variantas	Žino daug		Žino truputį		Nieką nežino		Jo/jos neturiu		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Taip	9	23,1	9	12,3	2	10,0	3	42,9	6,275	0,099
Ne	30	76,9	64	87,7	18	90,0	4	57,1		

rimo rezultatai apdoroti, naudojant aprašomosios statistinės analizės metodus, taikant statistinės duomenų analizės programą SPSS 10.1.0. bei EXCEL programą. Pasirinkti trys reikšmingumo lygiai: *-p<0,05 - patikima; **-p<0,01 – labai patikima; ***-p<0,001 – ypač patikima. Tam tikrų klausimų rezultatai pateikiami procentine raiška.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti, ar 15 metų paaugliai yra lytiškai santykiavę. Kaip matyti 1 lentelėje, nepasitebima kontrastingo skirtumo tarp lytiškai santykiavusių mergaičių ir berniukų skaičiaus: taigi lytiškai santykiavę nurodė 17 proc. berniukų ir 18 proc. mergaičių. Nors santykiavusių paauglių skaičius ir nėra ypač didelis, tačiau, vertinant amžiaus požiūriu, pastebėtina, kad ankstyvas reprodukcinis elgesys paauglystėje gali turėti žalingų pasekmių jų psichinei ar fizinei sveikatai.

Gauti rezultatai (2 lentelė) parodė, kad atsakymai į klausimą „Ar kada nors esi lytiškai santykiavęs?“ statis-

4 lentelė. Tėvų taikomų bausmių priklausomybė nuo amžiaus, kada paaugliai pirmą kartą turėjo lytinių santykių

Atsakymo variantas		Kiek tau buvo metų, kai pirmą kartą lytiškai santykiavai?
Kai padarau kažką blogo, mama manęs nebaurdžia ir nekrepia dėmesio	r	0,438
	p	0,047
Kai padarau kažką blogo, mama paaiškina, ką padariau blogai ir kodėl esu nubaustas	r	0,220
	p	0,326
Kai padarau kažką blogo, mama pasako, kad elgiausi blogai, bet manęs nebaurdžia	r	0,221
	p	0,350
Kai padarau kažką blogo, mama nedelsiant mane nubaudžia nepaaiškindama kodėl	r	0,313
	p	0,156

5 lentelė. Paauglių amžiaus, kada pirmą kartą turėjo lytinių santykių, priklausomybė nuo kartu leidžiamo laiko su šeima

Atsakymo variantas		Kiek tau buvo metų, kai pirmą kartą lytiškai santykiavai?
Kartu žiūrite televizorių arba vaizdajuostes	r	0,638
	p	0,001
Kartu žaidžiate namuose	r	0,177
	p	0,443
Kartu einate pasivaikščioti	r	0,549
	p	0,010
Kartu svečiuojatės pas draugus ir gimines	r	0,186
	p	0,406
Kartu sportuojate	r	0,217
	p	0,357

tiškai patikimai skiriasi pagal tai, ar paaugliai gyvena su abiem tėvais, ar - ne ($p < 0,05$). Paaiškėjo, kad daugiau vaikų, kurie gyvena ne su abiem tėvais, yra lytiškai santykiavę (25,0 proc.), nei vaikų, kurie gyvena su abiem tėvais (12,0 proc.). Šie rezultatai dar kartą patvirtina, kad paaugliai, gyvendami nepilnos sudėties šeimoje, dažniausiai stokoja informacijos, padedančios jiems suprasti galimas ankstyvo lytinio elgesio pasekmes. Tokiems paaugliams trūksta socialinių įgūdžių, kad galėtų tinkamai spręsti ankstyvos lytinės sveikatos klausimus.

Vertinant tėvų informuotumą apie paauglių draugus (3 lentelė), paštevėtina, kad tų šeimų, kurioms rūpi vaiko aplinka, net 79 proc. paauglių nėra turėję lytinių santykių. Kadangi šiame amžiaus tarpsnyje patiriama daug fizinių, psichologinių ir socialinių pokyčių - palanki aplinka šeimose turi sudaryti sąlygas saugiai išgyventi pasikeitimus, padėti neprarasti pasitikėjimo savimi bei suteikti reikiamas sąlygas lytinei sveikatai.

Nagrinėjant šeimos įtaką paauglių lytinei sveikatai (4 lentelė), atskleistas teigiamas statistiškai patikimas ryšys tarp amžiaus, kada paaugliai pirmą kartą lytiškai santykiavo ir teiginio "Kai padarau kažką blogo, mama manęs nebaudžia ir nekreipia dėmesio" ($r = 0,438$, $p < 0,05$). Tai leidžia teigti, kad kuo dažniau mama nebaudžia ir nekreipia dėmesio, tuo amžius, kada paaugliai pirmą kartą lytiškai santykiavo, yra ankštesnis. Taigi būtina paštevėti, kad tėvai turi atvirai kalbėtis su vaikais visais jiems kylančiais klausimais, kad jie jaustųsi saugūs, pasitikėtų. Paaugliams, kurie negali atvirai bendrauti su šeima, reikalinga ypač atidi sveikatos priežiūra, kad jie laiku gautų informacijos rūpimais klausimais ir patarėjais netaptų bendraamžiai. Tėvų nedalyvavimas ir informavimo paauglių lytinės ir reprodukcinės sveikatos klausimais stoka neduoda naudos tėvų ir vaiko bendravimui, didina pavojų, kad paauglys nesikreips reikiamu momentu į sveikatos priežiūros specialistus.

Vertinant paauglių amžiaus, kada pirmą kartą turėjo ly-

tinių santykių, priklausomybę nuo kartu leidžiamo laiko su šeima (5 lentelė), nuštatytas teigiamas statistiškai patikimas ryšys tarp amžiaus, kada paaugliai pirmą kartą lytiškai santykiavo ir kartu su šeima praleidžiamo laiko (televizoriaus žiūrėjimo su šeima dažnumo ($r = 0,638$, $p < 0,05$) bei ėjimo kartu su šeima pasivaikščioti dažnumo ($r = 0,549$, $p < 0,05$). Vadinasi, kuo mažiau laiko paaugliai praleidžia kartu su šeima, tuo amžius, kada jie pirmą kartą lytiškai santykiavo, yra jaunesnis. Kadangi paaugliai susiduria su didesnėmis rizikomis, tai bendravimas su šeima atlieka išskirtinį vaidmenį, siekiant išvengti lytinės sveikatos problemų ar jas įveikti. Paštevėtina, kad ankstyva paauglių lytinė elgsena gali būti susijusi su įvairiais sunkumais šeimoje: bendravimu tarp tėvų ir vaikų, per dideliais tėvų lūkesčiais ir kitais veiksniais. Tyrimo rezultatai parodė, kad tiek lytiškai aktyvūs, tiek santykių neturėję paaugliai teigia esntys patenkin-ti tarpusavio santykiais šeimoje (6 lentelė).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad paauglių lytinė elgsena ir sveikata ypač priklauso nuo šeimos, kurioje jie auga, sudėties, pasitikėjimo ir bendravimo su tėvais ypatumų, šeimos narių kartu praleidžiamo laiko pobūdžio.

Išvados

1. Paaugliams – tiek vaikinams, tiek merginoms - būdingas ankštyvas lytinis gyvenimas, didesnė lytinio aktyvumo tikimybė paštevėta nepilnose šeimose augančių paauglių atveju.

2. Paauglių lytinei sveikatai ypatingos įtakos turi šeimos aplinka ir jos sudėtis, šeimoje vyraujantys tarpusavio santykiai, sprendžiant problemas - taikomos drausminimo priemonės.

3. Atsižvelgiant į tai, kad paauglių lytinio gyvenimo pradžia ypač reikšminga jų būsimai lytinei sveikatai, akcentuotinas bendravimo šeimoje, kurioje jie auga, poreikis ir svarba. Kadangi ir netiesiogiai bendraujant lytiškumo temomis, stebint tėvų tarpusavio

santykius, natūraliai paauglio sąmonėje formuojasi lytinės sveikatos vertybinių nuostatų sistema. Būtent šeimoje suformuota atsakinga lytinė elgsena yra teisingo lytinio auklėjimo rezultatas, nuo kurio priklausys vertybiniu aspektu išreikštas paauglio būsimoje šeimoje vyrausiantis santykių modelis.

Literatūra

1. Jaruševičienė L., Valius L. Jaunų

6 lentelė. Paauglių lytinių santykių turėjimo priklausomybė nuo pasitenkinimo tarpusavio santykiais šeimoje

Atsakymo variantas	Ar kada nors esi lytiškai santykiavęs?	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	t	p
Apskritai, kaip tu esi patenkintas savitarpio santykiais šeimoje?	Taip	24	7,58	2,59	-0,450	0,654
	Ne	116	7,81	2,18		

Lentelių paaiškinimai:

n – mokinių skaičius;

χ^2 – chi kvadrato reikšmė; *p* – *p* reikšmė.

- žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata: mokomoji knyga. Kaunas, „Vitaie Litera“, 2005.
2. Kamičaitytė A. (2008). Lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros prieinamumas įgyvendinant paaugliams palankios sveikatos priežiūros principus. Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas, „Vitaie Litera“, 2008; 12(9).
 3. Narbekovas A., Obelenienė B., Pukelis K. Lytiškumo ugdymo etika. Kaunas, VDU, 2008.
 4. Šveikauskas V. Sveikatos edukologija. Kaunas, KMU leidykla, 2008.
 5. Zaborskis A., Buivydienė J. (2012). Lietuvos gyventojų sveikatos pokyčių prognozė nuo vaikystės išvengus lėtinių neinfekcinių ligų rizikos veiksnių: modeliavimo su PREVENT rezultatai. Visuomenės sveikata = Public health. Vilnius: Higienos institutas. (Originalūs straipsniai). Nr.1(56). Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/images/Sveik_1\(56\)_Zaborskis.pdf](http://www.hi.lt/images/Sveik_1(56)_Zaborskis.pdf). (Žiūrėta: 2016 04 12).
 6. Zaborskis A., Lagūnaitė R., Busha R., Lubienė J. (2012). Trend in eating habits among Lithuanian school-aged children in context of social inequality: three cross-sectional surveys 2002, 2006 and 2010. BMC Public Health, 19. <http://dx.doi.org/10.1186/1471-2458-12-52>
 7. Žemaitienė N., Bulotaitė L., Jusienė R., Vergyga A. Sveikatos psichologija. Vilnius, Tyto alba, 2011.
 8. Who resource guide. Adolescent Sexual and Reproductive Health. Prieiga internete: http://www.iwhc.org/resources/who_resource_guide/adolescents.cfm. (Žiūrėta: 2016 04 18)

FAMILY IMPACT ON ADOLESCENTS SEXUAL HEALTH

Ž. Kuprėnaitė, J. Lubienė, R. Ubeikienė

Key words: adolescents, gender, social health, social environment, socialization, family, school, friends.

Summary

The family losing the priority of personality formation process and increasing responsibility within the educational institutions, it is important to look back to the family as the basic and most children's educational environment. This article aims to reveal the family impact on adolescents' sexual health. The survey of 15 years old adolescents was done. The results suggest the sexual behavior and health depends on the family composition, confidence and communicational relations with parents also spent time together with family members. The survey results showed that early sex life is relevant, it is justified by the importance of sex education in the family.

Correspondence to: jolitalub@gmail.com

Gauta 2016-04-27

KVIEČIAME PRENUMERUOTI “SVEIKATOS MOKSLŲ” ŽURNALĄ 2016 METAIS!

Žurnalas “Sveikatos mokslai” (Index Copernicus, EBSCO host (Academic Search Complete), Gale (Academic OneFile), ProQuest (Ulrich's, Summon), Australija (ERA) 2012 Journal List (ERA ID 34962) skirtas visų specialybių gydytojams, slaugytojams ir kitiems specialistams, spausdina mokslinius straipsnius lietuvių, anglų kalbomis. Reikalavimai straipsniams atitinka mokslo leidiniams keliamus reikalavimus.

Žurnalas kioskuose neparduodamas.

Žurnalą, kuris leidžiamas kartą per du mėnesius, galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose, taip pat internetu: www.post.lt

Prenumeratos kaina nesikeičia: visiems metams – 34,75 EUR (120 Lt), šešiams mėnesiams – 17,37 EUR (60 Lt), keturiems mėnesiams – 11,58 EUR (40 Lt), dviem mėnesiams – 5,79 EUR (20 Lt).

Prenumeratos kodas: 5348.

Žurnalo autoriams straipsnių spausdinimas mokamas.

Redakcija